

Д.е.н. Лепейко Т.І., Мазоренко О.В.

РОЗКРИТТЯ СУТНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

УДК 65.016

В статті розглянуто сутнісні аспекти функціонування та розвитку підприємства та обґрунтовані їх поняття.

Ключові слова: функціонування підприємства, розвиток підприємства, біфуркаційні механізми, адаптаційні механізми.

I. Вступ. Будь-яка соціально-економічна система має бажання вижити, зберегти себе, бути стабільною; бажання вдосконалюватися, розвиватися. На рівні підприємства, як відкритої соціально-економічної системи, ці бажання виявляються в процесах його функціонування та розвитку.

Дослідженню поняття “розвиток” присвячено багато робіт [2, 4, 6, 8, 10, 11, 14, 16], чого не можна сказати щодо поняття “функціонування”. Частіше в літературі ці поняття вживаються разом, у взаємозв’язку один з одним, й не розділяються. При цьому поняттю “розвиток” приділяється багато уваги, а термін “функціонування” як окрема категорія майже не розглядається. З одного боку, спільне вживання цих категорій зрозуміле, тому що і розвиток, і функціонування – це процеси, які відбуваються в межах життєдіяльності підприємства.

II. Постановка завдання. Таким чином, метою дослідження є аналіз функціонування та розвитку підприємства та уточнення їх дефініцій; визначення місця процесів функціонування та розвитку в процесі життєдіяльності підприємства.

III. Результати. Аналіз літературних джерел [4, 6, 10, 11] показав, що сьогодні існують два підходи до розуміння процесів функціонування та розвитку.

Перший підхід базується на тому, що процес функціонування включає в себе процес розвитку [6], тобто процес функціонування являє собою процес

життєдіяльності підприємства, який розглядається як процес підтримки режиму реалізації усіх виробничих функцій, що визначають діяльність підприємства. Другий підхід ґрунтується на взаємозв'язку цих процесів, з одного боку, та на їх відособленості, з іншого [4, 10]. Таким чином, процес життєдіяльності підприємства розглядається як взаємозв'язок функціонування та розвитку.

Для того, щоб визначити місце функціонування та розвитку в процесі життєдіяльності підприємства, необхідно відокремити ці поняття один від одного та визначити їх сутність.

Дослідження наукових публікацій [3, 6, 8, 13] показало, що на даний час не існує визначеності у трактуванні терміну “функціонування”.

Так, на думку Короткова Е.М.: “Функціонування – це підтримка життєдіяльності, збереження режиму, це реалізація усіх виробничих функцій, що визначають діяльність фірми, це робота, у межах досягнутої якості” [6, с. 147].

Мельник Л.Г. вважає, що функціонування виражається у багаторазовому тиражуванні та відтворенні процесів життєдіяльності системи [8].

А на думку Сухова С.В.: “Функціонування – це унікальний слабкопередбачуваний (стохастичний) цілеспрямований процес, в межах якого підприємство переходить з одного стану в інший (переміщується у просторі станів)” [13].

Як бачимо, сьогодні існує невизначеність науковців щодо сутності функціонування. Кожен з них вкладає в це поняття власне бачення, а єдиного універсального поняття не існує. Як вже зазначалось, це може бути викликано тим, що автори по-різному визначають місце функціонування та розвитку в процесі життєдіяльності підприємства.

Вважаємо потрібним визначитися із сутністю “розвитку”. Аналіз наукових публікацій щодо цього поняття показав, що в даний момент не існує єдиного підходу до його тлумачення. З одного боку, розвиток підприємства розглядається як взаємозв'язок властивостей необоротності, закономірності та спрямованості якісних змін [1, 8, 9, 16], з другого боку, трактується як зміна та

ускладнення структури й складу в межах якісних перетворень [4, 5, 11, 12], з третього – як процес адаптації до зовнішнього середовища, яке динамічно змінюється [4, 6, 15].

Таким чином, аналіз наведених в літературі [2, 4, 6, 8, 10, 11, 14, 16] визначень дозволив виділити ознаки, що характеризують процес розвитку. Список таких ознак виявився чималим:

1. тип змін, що приводить до переходу у новий якісний стан;
2. необоротна, спрямована, закономірна зміна об'єкту;
3. підвищення науково-технічного рівня об'єкту (виникнення інновацій, нововведень);
4. підвищення ефективності функціонування;
5. трансформація внутрішніх та зовнішніх зв'язків;
6. кількісні зміни;
7. зміна структури та складу;
8. опір руйнівним впливам зовнішнього середовища;
9. удосконалення системи;
10. збільшення рівня організованості системи;
11. реорганізація та переорієнтація;
12. зміцнення життєстійкості;
13. стратегічні маневри підприємства у розрізі адаптивного управління;
14. досягнення змінюваних глобальних цілей підприємства;
15. підвищення конкурентоспроможності;
16. послідовність етапів становлення (життєвий цикл);
17. сукупність будь-яких трансформаційних процесів;
18. реалізація механізмів самоорганізації підприємства;
19. виникнення та вирішення протиріч.

Більшість з цих ознак є результатом одноразового використання, й не є суттєвими. Зосередимось саме на суттєвих ознаках.

Більшість вчених [1, 2, 5, 8, 16] розглядають розвиток в межах властивостей необоротності, спрямованості та закономірності.

Необоротність розвитку виявляється у властивості процесу вільно протікати у певному напрямку та неможливості повернутися у вихідний стан без відповідних змін у навколишньому середовищі.

Спрямованість вказує на здатність підприємства змінюватися в одних напрямках більшою мірою, ніж в інших [8]. Ця властивість свідчить про цілеспрямованість діяльності підприємства в межах зміни внутрішнього та зовнішнього середовища.

Закономірність – це властивість системи відповідати певним законам, що забезпечує змінам відповідність причинно-наслідковим зв'язкам, коли за тих самих обставин зміни системи відбуватимуться певним чином. Дана властивість додає процесу розвитку не випадковий характер, не дозволяючи підприємству рухатися хаотично [11].

Деякі вчені [4, 5, 11] пов'язують розвиток з кількісними змінами, змінами й ускладненням структури та складу підприємства в межах якісних перетворень. До даної категорії також потрібно віднести ознаки підвищення рівня організованості системи, удосконалення системи, зростання науково-технічного потенціалу, реорганізація та переорієнтація, що виступають результатом ускладнення та зміни структури й складу [5, 14]. Для аналізу виділених ознак звернемо увагу на те, що розрізняють два шляхи розвитку системи – прогресивний розвиток, як зміна якості системи від нижчої до вищої чи від менш досконалого до більш досконалого, та регресивний, що передбачає зниження якісного рівня, деградацію підприємства, падіння його якісних та кількісних характеристик [7]. Тому відзначимо, що ускладнення структури й складу не може відбуватися у випадку регресивного розвитку підприємства, тому що воно знижує рівень своєї складності (за рахунок ліквідації та спрощення деяких структур тощо) з метою підвищення рівня керованості системи та стабілізації підприємства. Таким чином, говорячи про розвиток підприємства слід зосереджувати увагу на зміні структури та складу в межах якісних перетворень, але не на їх ускладненні.

Ще одна група вчених розглядає розвиток тільки як процес адаптації до зовнішнього середовища, яке змінюється [11]. Відзначимо, що дійсно в процесі розвитку підприємство пристосовується до змін навколишнього середовища шляхом трансформації внутрішніх та зовнішніх зв'язків, бо така адаптація є необхідною, але не достатньою умовою розвитку. Адаптаційні механізми передбачають такий характер змін у системі, який дозволяє їй пристосовуватись до впливів зовнішнього середовища без втрати нею її принципових ознак. При адаптації, незважаючи на всі зміни підприємство продовжує зберігати свою цілісність [8].

Згідно теорії економічного розвитку систем процес розвитку по силі і змісту трансформацій виражається у двох формах: еволюційній та революційній. Еволюційна форма розвитку характеризується поступовими кількісними та якісними змінами системи, що не змінюють кардинально її склад та структуру. Даний період розвитку характеризується такими властивостями системи як адаптивність, рефлексивність, гнучкість та стійкість. Революційна форма розвитку передбачає стрибкоподібний перехід від одного якісного стану до іншого. Ця форма розвитку реалізуються завдяки біфуркаційним механізмам, які передбачають такий характер змін, за якого система втрачає принципові відмітні ознаки і набуває нової якості, хоча й зберігає спадкоємний зв'язок з попереднім станом. При цьому механізмі підприємство втрачає свою цілісність, набуваючи нової якості [7]. Для цієї форми розвитку характерні властивості стохастичності, мінливості, спадковості, самоорганізації та саморозвитку.

Згідно проведеного дослідження процесу функціонування та розвитку виступають як взаємопов'язані та взаємозумовлені. Для того, щоб розвиватися, підприємство повинно функціонувати, і навпаки – його функціонування неможливе без розвитку. Трансформаційні перетворення в процесі розвитку виникають завдяки біфуркаційним механізмам, тобто система кардинально змінюється та набуває нової якості, що відображається у трансформації існуючих функціональних процесів. А адаптаційні механізми забезпечують

активне функціонування підприємства. Таким чином, процес розвитку охоплює процес функціонування.

IV. Висновки. Проведений аналіз наведених в літературі визначень понять “функціонування” та “розвитку”, їхніх ознак та визначення місця процесу функціонування в межах процесу розвитку дозволив уточнити сутність функціонування та розвитку підприємства.

На нашу думку, розвиток підприємства – це сукупність трансформаційних процесів на підприємстві, які відбуваються під впливом зовнішнього середовища та виражаються у якісній зміні складу, структури та способу функціонування й спрямовані на досягнення глобальних цілей підприємства.

Згідно з цим, функціонування підприємства можна визначити як сукупність адаптаційних процесів на підприємстві, які виражаються у поступових кількісних та якісних змінах системи, що спрямовані на реалізацію основних функцій підприємства, досягнення поточних цілей, збереження його цілісності та забезпечення стабільності.

Таким чином, в результаті дослідження уточнено поняття “розвитку підприємства” та запропоноване поняття “функціонування підприємства” згідно взаємозв’язку та взаємозумовленості цих процесів та виділено процес функціонування підприємства частиною процесу його розвитку.

Література:

1. Бажин И.И. Управление различиями. – Х.: Консум, 2004. – 392 с. Теория управления: Учебник / Под общ. ред. А.Л. Гапоненко, А.П. Панкрухина. – М.: Изд-во РАГС, 2003. – 583 с.
2. Горбатов В.М. Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса: Монография. – Х.: ИД “ИНЖЭК”, 2006. – 592 с.
3. Жданов С.А. Механизмы экономического управления предприятием: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 319 с.

4. Забродский В.А., Кизим Н.А. Развитие крупномасштабных экономико-производственных систем. – Харьков: Бизнес Информ, 2000. – 72 с.
5. Кожухар В.М. Основы теории организации. – М.: Издательско-торговая корпорация “Дашков и Ко”, 2004. – 184 с.
6. Коротков Э.М. Концепция менеджмента. – М.: Инжиниринго-Консалтинговая компания “Дека”, 1996. – 304 с.
7. Масленникова Н.П. Управление развитием организации. – М.: Центр экономики и маркетинга, 2002. – 304 с.
8. Мельник Л.Г. Основи стійкого розвитку: Навчальний посібник для післядипломної освіти. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 383 с.
9. Ожегов С.И. Словарь русского языка./ Под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. – 19-е изд., испр. – М.: Рус. яз. – 750 с.
10. Пономаренко В.С., Пушкар О.І., Тридід О.М. Стратегічне управління розвитком підприємства. Навчальний посібник. – Харків: Вид. ХДЕУ, 2002. – 640 с.
11. Раєвнева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми моделі: Монографія. – Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2006. – 496 с.
12. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ. – К.: МАУП, 2003. – 368 с.
13. Сухов С.В. Системный подход к управлению коммерческим предприятием // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. - № 6. / quality.eur.ru
14. Тодаро М.П. Экономическое развитие: Пер. с англ. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 672 с.
15. Филипенко А.С. Экономическое развитие: цивилизационный подход. – М.: Экономика, 2002. – 260 с.
16. Философский энциклопедический словарь. Под ред. Аверинцева С.С., Араб-Огдж Э.А., Ильичева Л.Ф. и др. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.